

Biểu hiện văn hóa qua kiến trúc Malaysia đương đại

Ths. Kts. Nguyễn Vương Hồng

Khoa Kiến trúc-Xây dựng-Mĩ thuật Ứng dụng - Đại học Nguyễn Tất Thành
 nvhong@ntt.edu.vn

Tóm tắt

Kiến trúc là một thành phần quan trọng của nền văn hóa. Người Malaysia đã làm rất tốt việc biểu hiện văn hóa của họ qua các công trình kiến trúc. Việt Nam có khí hậu tương đồng và khoảng cách địa lý gần với Malaysia. Việc tìm hiểu về những thủ pháp người Malaysia đã áp dụng trong kiến trúc sẽ mang lại nhiều bài học bổ ích cho Việt Nam.

Bài viết dựa trên những trải nghiệm thực tế và những tổng hợp, phân tích, đánh giá từ nhiều nguồn tư liệu khác nhau, nhằm nhận ra được những biểu hiện văn hóa Malaysia qua các công trình kiến trúc đương đại ở thành phố Kuala Lumpur và thủ đô hành chính mới Putrajaya.

Qua quá trình nghiên cứu, người viết đúc kết được những nhận định sau: Kiến trúc Malaysia có sự đa dạng của các nền văn hóa khác nhau (Hoa, Ấn, Mã Lai bản địa, phương Tây). Văn hóa Hồi giáo được khéo léo đưa vào các công trình xây mới – sự nhấn mạnh quốc giáo và là nền tảng để liên kết dân tộc; Quốc kì Malaysia được sử dụng như một chi tiết kiến trúc – khơi gợi lòng tự hào dân tộc và tăng sự đoàn kết giữa các sắc dân khác nhau; Sự phối hợp giữa chính quyền và giới thiết kế - nhân tố quyết định đến sự phát triển hài hòa và định hướng lâu dài của thành phố.

Những chính sách đúng đắn kể trên của Chính phủ đã phát huy tối đa sức mạnh dân tộc. Bên cạnh đó, hai ngôn ngữ phổ biến trên thế giới là tiếng Hoa và tiếng Anh được sử dụng rộng rãi ở Malaysia, là điều kiện thuận lợi to lớn để họ liên kết các sắc tộc khác nhau và bắt nhịp với thế giới.

© 2019 Journal of Science and Technology - NTTU

Nhận 24.10.2018
 Được duyệt 02.07.2019
 Công bố 20.09.2019

Từ khóa
 kiến trúc, văn hóa,
 kiến trúc Malaysia,
 văn hóa Malaysia,
 biểu hiện văn hóa qua
 kiến trúc

1 Đặt vấn đề

Hiện nay, thế giới đang ngày một “phẳng” hơn. Việc tự do đi lại và mở cửa thông thoáng giữa các quốc gia đã làm cho các nền văn hóa khác nhau trở nên dễ dàng tiếp cận và giao lưu với nhau. Trong bối cảnh đó, một quốc gia có bản sắc văn hóa riêng sẽ tạo sự hấp dẫn, mới lạ trong mắt bạn bè quốc tế. Điều này làm cho quốc gia đó dễ dàng được nhận ra và nhớ đến hơn, từ đó kích thích sự thông thương với các quốc gia khác.

Vào tháng 10 năm 2018, nhận lời mời từ Trường Đại học Tunku Abdul Rahman, đoàn giảng viên khoa Kiến trúc-Xây dựng-Mĩ thuật Ứng dụng của Trường Đại học Nguyễn Tất Thành đã tham quan và giao lưu với trường bạn tại thủ đô Kuala Lumpur. Chuyến đi đã mang lại nhiều thành công vượt mong đợi trên phương diện hợp tác giữa hai trường. Thêm vào đó, những ngày thăm Malaysia còn đem lại nhiều cảm xúc thật sự mới mẻ và đầy hứng thú về sự phát triển của quốc gia này. Trong số đó, các đặc trưng văn hóa và các công trình kiến trúc ở Kuala Lumpur gây ấn tượng mạnh mẽ nhất.

Hình 1 Cảnh quan đường phố của thủ đô hành chính Putrajaya.

2 Phương pháp nghiên cứu

Những biểu hiện văn hóa qua các công trình kiến trúc ở Malaysia có rất nhiều các ví dụ tham khảo, nhưng trong thời gian giới hạn ở đất nước này, người viết chỉ chọn lọc ở những công trình và địa điểm ở thành phố Kuala Lumpur cùng thủ đô hành chính mới Putrajaya làm đối tượng chính để nghiên cứu. Theo hành trình, những địa điểm và công

trình sẽ được chọn để làm minh họa cho bài là: quảng trường lịch sử Merdeka, nhà trưng bày thành phố, cảnh quan đường phố quanh khu chợ Trung tâm ở thủ đô Kuala Lumpur, thủ đô hành chính mới Putrajaya, tháp đôi Petronas.

Các phương pháp phân tích, kết hợp khảo sát điền dã các đối tượng chính là kiến trúc đương đại ở hai nơi Kuala Lumpur và Putrajaya được người viết chọn để thực hiện nghiên cứu của mình.

3 Nội dung nghiên cứu

* Lịch sử hình thành và các đặc trưng văn hóa của Malaysia:

Ngược dòng lịch sử, sự thuận lợi về hàng hải và vị trí địa lý chiến lược đã có những ảnh hưởng mạnh mẽ, xuyên suốt đối với lịch sử hình thành của Malaysia. Văn hóa Ấn Độ giáo, Phật giáo và Hồi giáo theo con đường giao thương đã đặt ảnh hưởng đến quốc gia này từ rất sớm. Hồi giáo đến Malaysia ngay từ thế kỷ thứ 10, thiết lập nền tảng vững chắc ở thế kỷ thứ 14 và 15, kéo theo việc thành lập một loạt các vương quốc Hồi giáo, nổi bật nhất là Malacca. Đến nay, Hồi giáo đã trở thành quốc giáo của liên bang Malaysia và ảnh hưởng sâu rộng đến mọi mặt của đời sống người dân. Ngoài ra, trong chiều dài lịch sử của mình, việc từng là thuộc địa của Bồ Đào Nha, Hà Lan, Anh cũng ảnh hưởng không nhỏ đến văn hóa của quốc gia này[1].

Hình 2 Tòa nhà dinh toàn quyền Anh ở quảng trường Merdeka, Kuala Lumpur

Kuala Lumpur là trung tâm văn hóa, kinh tế, tài chính và là thủ đô của Malaysia. Địa danh Kuala Lumpur là tên gọi của những người đầu tiên đặt chân đến đây đặt tên cho vùng đất này. “Kuala” tiếng địa phương có nghĩa là “Bến cảng”, “Lumpur” có nghĩa là “Đầm lầy”. Sự dồi dào của quặng thiếc đã khiến nơi này thành một trung tâm khai thác và giao thương sầm uất. Những thương nhân người Hoa, người Ấn đã đến đây từ rất sớm. Ngoài ra, để phục vụ cho việc khai thác, số lượng lớn công nhân người Hoa và người Ấn đã di chuyển đến và định cư ở đây.

Ngày nay, Kuala Lumpur có 3 dân tộc chính là người Mã Lai, người Hoa và người Ấn. Với việc sử dụng tiếng Anh là ngôn ngữ thứ hai, một người dân trưởng thành có thể sử

dụng tốt tiếng Mã Lai bản địa, tiếng Hoa và tiếng Anh, có thể nói đây là một lợi thế to lớn của Malaysia trên con đường hội nhập quốc tế. Hiện tại, Kuala Lumpur đã trở thành thành phố toàn cầu hạng Alpha, và được xếp hạng 48 theo chỉ số thành phố toàn cầu của Tạp chí Foreign Policy[2,3].

Khi dạo chân qua các đường phố ở đây, du khách thật sự ấn tượng với sự pha trộn giữa các công trình kiến trúc cũ và mới rất đặc sắc. Câu hỏi đặt ra là “Vì sao khi đi đến đâu ở Kuala Lumpur, chúng ta cũng đều cảm nhận được nền văn hóa của họ?”. Người viết thử lí giải qua cái hiện hữu rõ nhất xung quanh mình, đó chính là kiến trúc. Từ công trình hành chính, thương mại, dịch vụ, giao thông... đến nhà ở, người Malaysia đã làm rất tốt việc truyền tải những thông điệp của nền văn hóa quốc gia mình. Thêm vào đó, hình ảnh quốc kì Malaysia tràn ngập đường phố, sự xuất hiện của những bộ trang phục phụ nữ truyền thống Hồi giáo, xen lẫn với nhịp sống hiện đại hồi hải đã tạo nên một bầu không khí đậm “chất Malaysia” nơi đây.

* Kiến trúc Malaysia có sự đa dạng của các nền văn hóa khác nhau – chính phủ đã biến điều bất lợi này thành ưu thế:

Có thể nói, nền văn hóa của Kuala Lumpur là sự tổng hợp và pha trộn giữa những nền văn hóa khác nhau du nhập vào (Ấn Độ, Trung Hoa, Hồi giáo, phương Tây) và người Mã Lai bản địa. Ở những nơi khác trên thế giới, việc có quá nhiều các phong cách và văn hóa khác nhau sẽ gây bất lợi cho việc quản lí của chính quyền và khó tạo nên sự đồng nhất về qui hoạch và kiến trúc cho địa phương đó. Nếu quản lí và định hướng không khéo có thể dẫn đến sự xung đột và bất ổn trong đời sống xã hội. Đây là một thách thức không nhỏ trong bài toán phát triển đối với bất cứ quốc gia nào. Tuy nhiên, ở Malaysia, các tôn giáo và văn hóa khác nhau kể trên vẫn được tôn trọng và tồn tại song song chung với quốc giáo là Hồi giáo. Nhiều nền văn hóa cộng hưởng dẫn đến các công trình kiến trúc có hình thái rất phong phú và đa dạng. Chính phủ Malaysia với những chính sách của mình đã giữ cho sự đa dạng văn hóa và kiến trúc này trở thành đặc trưng văn hóa của họ.

Hình 3 Đường phố quanh khu chợ trung tâm Kuala Lumpur

Mình họa trên là hình ảnh của một khu phố ở Kuala Lumpur với đủ các dấu ấn của các nền văn hóa khác nhau. Mọi người có thể nhận thấy các chi tiết trang trí Hồi giáo đặc trưng hiện diện ở tòa nhà màu trắng (góc phải) và ở tòa nhà cao tầng hiện đại (phía xa), các dãy nhà phố kiểu gờ chỉ và vòm cột phương Tây (góc trái), công trình nhà phố màu trắng viền vàng mang hơi hướng Ấn Độ (hình giữa). Đi sâu hơn về phía trong chúng ta có thể dễ dàng bắt gặp các công trình mang dáng dấp kiểu người Hoa và người bản địa Mã Lai. Tất cả các công trình này đều đứng cạnh nhau một cách tự nhiên.

Hình 4 Đường phố quanh khu chợ trung tâm Kuala Lumpur

* Văn hóa Hồi giáo được khéo léo đưa vào các công trình xây mới – sự nhân mạnh quốc giáo và là nền tảng để liên kết dân tộc

Câu hỏi đặt ra là “Với sự đa dạng về văn hóa và kiến trúc biểu hiện ở bên trên, làm thế nào để những sự khác biệt đó vẫn đứng cạnh nhau một cách hài hòa và có duyên?”

Theo người viết, câu trả lời có lẽ là sự ảnh hưởng của Hồi giáo chiếm tỉ trọng cao nhất trong các công trình kiến trúc. Đây cũng chính là sợi dây liên kết, tạo nên sự đồng nhất trong cảm nhận của du khách. Nếu xem kiến trúc là một

bản nhạc thì văn hóa Hồi giáo chính là giai điệu chính, và các văn hóa khác xuất hiện như những nốt biến tấu khiến bản nhạc trở nên hấp dẫn.

Hình 5 Công trình cao tầng Landmark ở Kuala Lumpur

Các chi tiết kiến trúc Hồi giáo, đặc biệt là các họa tiết (hoa văn, chi tiết trang trí kiến trúc, kiểu bố cục tổ hợp mặt đứng công trình...) cứ xuất hiện hết dưới dạng này đến dạng khác và đi vào tâm trí chúng ta một cách từ từ. Chúng xuất hiện ở các công trình xây mới, đường xá (chi tiết gạch lát vỉa hè, biển báo tên đường, gạch ốp lát bồn hoa...) bên cạnh các công trình cũ đã tồn tại lâu đời. Sự định hướng của chính phủ khiến cho những công trình cao tầng xây mới chiếm những vị trí rất tốt trong đô thị. Việc định hướng góc nhìn và vẻ ngoài của chúng khiến người dân cảm nhận được rõ rệt về sự hiện diện của văn hóa Hồi giáo và sự liên kết chặt chẽ với quá khứ. Ở Hình 5, chúng ta có thể thấy công trình cao tầng xây mới này nhìn rất ra “chất Malaysia”, với sự xuất hiện của những họa tiết Hồi giáo theo phương ngang. Cách tạo hình và khối tích của nó đã trở thành một điểm nhấn tốt cho đô thị.

Hình 6 Các công trình xây mới ở thủ đô hành chính Putrajaya

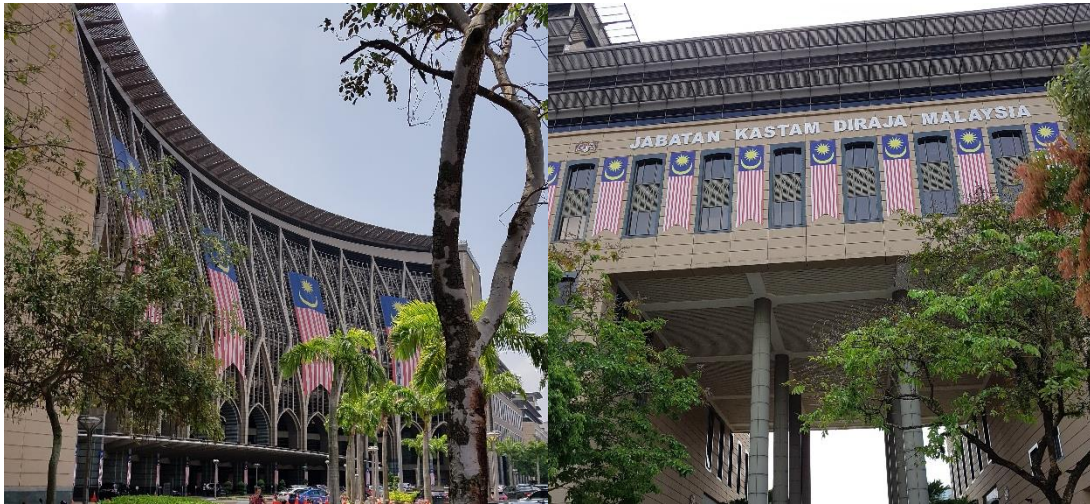
Một địa điểm nổi tiếng khác ở Kuala Lumpur là trung tâm hành chính mới Putrajaya của liên bang Malaysia. Các công trình xây mới ở đây được qui hoạch cẩn thận về vị trí, khoảng lùi, khối tích và được thiết kế với các biểu hiện kiến trúc của văn hóa Hồi giáo. Những biểu hiện này có khi chỉ là lớp vỏ chần nắn bằng các chi tiết hoa văn đặc trưng (Hình 6, trái) hay là công trình sử dụng vật liệu hiện đại

nhưng được thiết kế hoàn toàn theo bố cục và chi tiết của kiến trúc Hồi giáo (Hình 6, phải). Chính vì thế, tuy sự gia giảm về tỉ lệ xuất hiện của các chi tiết Hồi giáo ở các công trình khác nhau, nhưng nhìn chung, khi đứng cạnh nhau chúng đều có sợi dây liên kết chặt chẽ và tạo nên một cảm giác hài hòa về tổng thể.

* Quốc kì Malaysia được sử dụng như một chi tiết kiến trúc – khơi gợi lòng tự hào dân tộc và tăng sự đoàn kết giữa các sắc dân khác nhau

Một điều gây ấn tượng và ngạc nhiên không nhỏ khác đối với người viết đó chính là quốc kì của Malaysia và cách họ sử dụng chúng. Ở Việt Nam, người dân chỉ treo cờ vào những ngày lễ, nhưng ở Malaysia, họ treo cờ ở

khắp mọi nơi và mọi lúc với nhiều hình thức khác nhau. Trên những xa lộ của thành phố Kuala Lumpur, các lá cờ luôn treo đều tăm tắp. Trong các con phố nhỏ hơn, những khu phố cũ, chung cư hay trung tâm thương mại, cửa hàng... đâu đâu cũng thấy những lá cờ phấp phới. Người Malaysia còn sử dụng chúng như một thành phần trang trí quan trọng cho mặt đứng kiến trúc.

Hình 7 Các quốc kì trên mặt đứng công trình ở thủ đô hành chính Putrajaya

Quốc kì Malaysia có 14 sọc ngang xen kẽ trắng và đỏ. Góc trên bên trái lá cờ là một hình chữ nhật màu xanh dương với một hình trắng lưỡi liềm và ngôi sao 14 cánh màu vàng. Hình lưỡi liềm biểu tượng cho Hồi giáo. Ngôi sao 14 cánh và các sọc trắng đỏ tượng trưng cho tình đoàn kết của 14 bang. Với những biến động lịch sử phức tạp đã trải qua cùng với nhiều cộng đồng văn hóa, dân tộc khác nhau cùng sinh sống, nên có thể nói lá cờ này đã hội tụ họ thành một khối thống nhất[4].

Đây cũng là một thủ pháp tạo nên đặc trưng kiến trúc và khơi gợi lòng yêu nước cùng lòng tự hào dân tộc của người dân. Ngoài ra, nó còn tạo nên ấn tượng đậm sâu trong lòng du khách quốc tế về sự thống nhất của quốc gia Malaysia.

* Sự phối hợp giữa chính quyền và giới thiết kế - nhân tố quyết định sự phát triển hài hòa và định hướng lâu dài của thành phố

Phát triển đồng nghĩa với việc có thêm nhiều công trình mới được xây dựng. Việc xây dựng các tòa nhà mới ở Kuala Lumpur được quản lý rất chặt chẽ. Những công trình xây mới, khi xuất hiện phải hài hòa với những công trình đã xây trước đó, đặc biệt đối với các công trình cao tầng. Một ví dụ là khi có công trình cao tầng xây mới, nó không được khóa tầm nhìn của các công trình cũ và phải hài hòa cảnh quan xung quanh. Để làm được điều này, cần phải có sự phối hợp chặt chẽ và thỏa đáng giữa chính quyền, chủ đầu tư và giới thiết kế.

Ở Kuala Lumpur, mọi dự án xây mới đều được minh bạch và triển lãm ở Phòng trưng bày của thành phố. Sự lắng nghe của chính quyền đối với ý kiến của người dân và các chuyên gia đã làm cho các công trình cao tầng xây dựng sau này ở Kuala Lumpur đều thống nhất về tư tưởng và không phá vỡ không gian đô thị cũ.

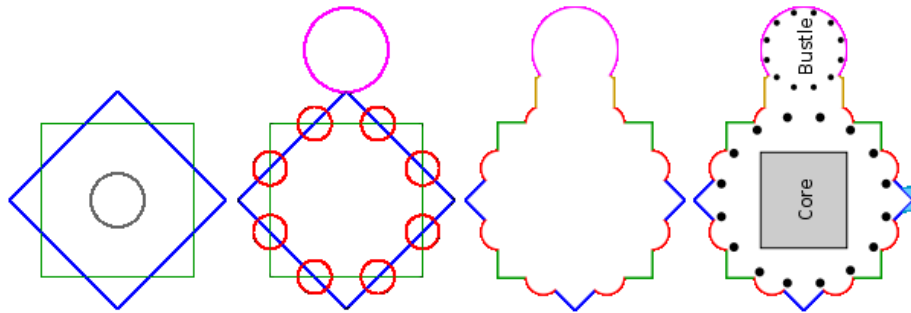
Hình 8 Mô hình các công trình cao tầng đã và đang xây dựng được trưng bày ở Nhà trưng bày thành phố.

4 Bàn luận

Đến Kuala Lumpur mà chưa đến tòa nhà chọc trời nổi tiếng này thì quả thật là một điều đáng tiếc. Có lẽ nhà chọc trời ở thời điểm hiện tại đã không còn lạ lẫm gì so với chúng ta nữa. Nhưng hãy nghĩ đến giai đoạn hơn hai mươi năm trước, khi mà chưa có một tòa nhà chọc trời nào mọc lên trên nền trời của các nước phát triển thì việc khánh thành

tòa tháp đôi (1999) tại một quốc gia bé nhỏ thuộc khối ASEAN là một sự kiện chấn động thế giới.

Kiến trúc của tòa tháp được phối trộn giữa kiến trúc nhà thờ Hồi giáo cùng với những nét hiện đại, đã mang đến cho tòa tháp đôi này một phong cách độc nhất vô nhị trên thế giới.

Hình 9 Mặt bằng của tháp đôi Petronas được cách điệu từ mặt bằng của đền thờ Hồi Giáo. [Nguồn: 06]

Công trình có tổng cộng 88 tầng; cao 451,9m; mang đậm dấu ấn của văn hóa Malaysia và là công trình cao nhất thế giới thời bấy giờ; tổng kinh phí 1.6 tỉ USD; thiết kế và xây dựng trong 6 năm ròng rã. Đây rõ ràng là một cuộc chơi lớn của quyết tâm và tham vọng[5].

Khi người viết dạo quanh đường phố Kuala Lumpur, những áo thun in hình tòa tháp đôi này với nhiều kiểu cách điệu được bày bán cho du khách. Tòa tháp đôi Petronas đã trở thành biểu tượng, một phần không thể tách rời của người Malaysia, như cách mà người dân Campuchia đối xử với đền Angkor Wat, hay cách người Ai Cập đối xử với các Kim tự tháp. Đó nhiều hơn là một công trình kiến trúc, đó là khát vọng vươn lên và sự tự hào dân tộc.

Không nhiều công trình hiện đại trên thế giới làm được điều này, có lẽ vì tham vọng đặt vào các công trình đó chưa đủ mạnh như người Malaysia đối với tòa tháp đôi này? Hiện người Malaysia vẫn tiến hành xây dựng những công trình khác cao tầng hơn, hiện đại hơn ở ngay thủ đô Kuala Lumpur. Tuy nhiên có lẽ là vị trí của tòa tháp đôi này trong lòng người dân vẫn luôn chiếm vị trí trang trọng nhất. Nó đã xuất hiện đúng vào thời khắc lịch sử - ở thời điểm mà người Malaysia cần có một điểm tựa để chuyển mình. Nếu xuất hiện trễ hơn, chưa chắc nó đã có một sức sống và trở thành biểu tượng quốc gia như thế.

5 Lời kết

Câu chuyện về tháp đôi Petronas và những nhận định bên trên phần nào lí giải được “chất Malaysia” biểu hiện qua những công trình kiến trúc của họ. Đó là lí do vì sao đi đến đâu, du khách cũng đều cảm nhận được và hiểu được người dân Malaysia đang nghĩ gì, họ trân trọng điều gì trong quá khứ và hướng đến những gì trong tương lai.

Qua những ngày ở Kuala Lumpur, người viết nhận thấy những yếu tố chính dẫn đến sự phát triển thịnh vượng của thành phố này nói riêng và người Malaysia nói chung, đó là:

- Sự tôn trọng và cùng nhau phát triển giữa các văn hóa và các sắc tộc khác nhau. Chính sự đa dạng này là đặc trưng văn hóa của Malaysia. Điều này được chính phủ gìn giữ cẩn thận và biến nó thành thế mạnh của mình.
- Kiến trúc, quốc kì, Hồi giáo, lòng tự hào dân tộc chính là những sợi dây liên kết chặt chẽ những người Malaysia với nhau.
- Hai ngôn ngữ phổ biến toàn cầu là tiếng Hoa và tiếng Anh được sử dụng rộng rãi và thành thạo cũng là một điều vô cùng thuận lợi để người Malaysia có thể kết nối giữa các sắc tộc với nhau và bắt nhịp nhanh chóng với sự tiến bộ của thế giới.

Hình 10 Tháp đôi Petronas và thành phố Kuala Lumpur về đêm. [Nguồn: 03]

Hình 11 Hình chụp Kuala Lumpur từ tháp truyền thông Menara

Chính phủ và người dân Malaysia vẫn còn rất nhiều vấn đề cần phải giải quyết về sự phát triển đồng bộ của qui hoạch đô thị và kiến trúc, sao cho vẫn giữ được văn hóa truyền thống và bắt kịp với xu thế hiện đại. Tuy nhiên, người Malaysia đã cho cả thế giới thấy được sự vươn lên đầy khát

vọng của mình một cách đáng nể. Ở điều kiện khí hậu gần tương đồng như Việt Nam và sự gần nhau về khoảng cách địa lí, bài học phát triển từ Malaysia sẽ có nhiều điều để chúng ta có thể ngẫm nghĩ và học tập.

Tài liệu tham khảo

1. Wikipedia (2018), Malaysia, <https://vi.wikipedia.org/wiki/Malaysia>, ngày 24/10/2018
2. Wikipedia (2018), Lịch sử Malaysia, https://vi.wikipedia.org/wiki/Lịch_sử_Malaysia, ngày 24/10/2018
3. Wikipedia (2018), Kuala Lumpur, https://vi.wikipedia.org/wiki/Kuala_Lumpur, ngày 24/10/2018
4. Công an Nhân dân online (2017), “Negaraku” và lá quốc kì Malaysia, <http://cand.com.vn/Binh-luan-quoc-te/Negaraku-va-la-quoc-ky-Malaysia-456310>, ngày 24/10/2018
5. Malaysia24h.net (2018), <http://malaysia24h.net/tin-tuc/kham-pha-malaysia>, ngày 24/10/2018
6. Structural Analysis (2013), Petronas towers, <http://civilandstructuralanalysis.blogspot.com/2013/05/petronas-towers.html>, ngày 24/10/2018

Malaysian culture through the lens of contemporary architecture

M.Arch. Nguyen Vuong Hong

Faculty of Architecture – Civil Engineering and Applied Arts, Nguyen Tat Thanh University
 nvhong@ntt.edu.vn

Abstract Architecture is an important part of human culture. Malaysians have done a great job of expressing their culture through architecture. Studying Malaysian practices with many similarities in climate with close geographical distance between the two countries will bring about many useful lessons for Vietnam.

The article is based on practical experiences and syntheses, analyzes and assessments from various sources to identify Malaysian cultural expressions through contemporary architecture in Kuala Lumpur and Putrajaya, its new administrative capital.

Through the research process, the writer summarized the following statements: Malaysian architecture has a diversity of different cultures (Chinese, Indian, Malay, Western)-the government has turned this disadvantage into advantage; Islamic culture is ingeniously incorporated into new buildings. This is the emphasis of the national religion and the foundation for national unity; The Malaysian flag is used as an architectural detail. It evokes national pride and increases the solidarity among the different ethnic groups; The coordination between the government and the design groups is the major factor that determines the harmonious development and long-term orientation of the city.

The correct policy of the government has promoted the strength of the nation. In addition, the popular use of English and Chinese in Malaysia, the two most common languages in the world, is the favorable condition for Malaysian people to connect different ethnic groups and keep pace with the world.

Key words Architecture, Culture, Malaysia Architecture, Malaysian Culture, Cultural expression through architecture.

